

การจัดหมวดหมู่คัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัด
ใน 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*
BUDDHIST BAI LAN SCRITURE CLASSIFICATION OF TEMPLES
IN FOUR PROVINCES OF THE NORTHEAST

เสฐียร ทังทองมะดัน

Sathien Thangthongmadan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonratsima Campus, Thailand

E-mail: sathienthong@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้วัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดใน 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 2) วิเคราะห์คุณค่าของเอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาวอีสาน เป็นการวิจัยเชิงสำรวจและเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า 1) หมวดหมู่คัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดใน 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบไปด้วยจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ ขอนแก่น และอุบลราชธานี จะมีเนื้อหาอยู่ 6 หมวดคือ 1) เนื้อหาเกี่ยวกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันเป็นคำสอนที่ปรากฏอยู่ใน 3 ปิฎกคือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก สมันตปาสาทิกา วิสุทธิมรรค ธรรมปัทมฐกถา อภิธัมมัตถสังคหะ 2) เนื้อหาเกี่ยวกับเวสสันดรชาดก 3) เนื้อหาเกี่ยวกับพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ เช่น คัมภีร์ธัมมสังคณี วิภังค์ กถาวัตถุ ปุคคลบัญญัติ สมันตมหาปิฎกฐาน 4) เนื้อหาเกี่ยวกับบาลีไวยากรณ์ เช่น คัมภีร์มูลกัจจายณะ 5) เนื้อหาเกี่ยวกับอานิสงส์ต่าง ๆ เช่น อานิสงส์การทำบุญ อานิสงส์การตักบาตร อานิสงส์การรักษาศีล 5 อานิสงส์การถวายทาน และ 6) เนื้อหาเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน เช่น พญาคันคาก จำปาสีตัน ท้าวโศวัต บัวชมบัวฮอง เอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้มีอักษรที่ใช้จารึก ประกอบด้วยอักษรขอม อักษรธรรมอีสาน ภาษาที่ใช้จะเป็นภาษาบาลีล้วน ๆ ภาษาบาลีปนไทย รวมถึงภาษาถิ่นอีสานล้วน ๆ จากการศึกษาพบว่า เอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ จารึกด้วยอักษรขอม ส่วนในจังหวัดขอนแก่นและอุบลราชธานี จารึกด้วยอักษรธรรมอีสาน. คุณค่าของเอกสารคัมภีร์ใบลานทาง

* Received 17 December 2020; Revised 17 April 2021; Accepted 18 April 2021

พระพุทธศาสนาของวัดใน 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคุณค่า 3 ด้านคือ
1) ด้านวัฒนธรรมประเพณี 2) ด้านความเชื่อ และ 3) ด้านการศึกษา

คำสำคัญ: หมวดหมู่, คัมภีร์ไบลาน, พระพุทธศาสนา, วัดใน 4 จังหวัด, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Abstract

The Objectives of this research article were to 1) to study, collect and categorize the Buddhist Bai Lan scriptures of temples in the four provinces of the Northeast, and 2) to analyze the value of the Buddhist Bai Lan scriptures on Isan people. It is exploratory and documentary research. The research results were found that 1) Categories of Buddhist Bai Lan scriptures of temples in the four provinces of the Northeast consisting of Nakhonratchasima Buriram Khonkean and Ubonratchathani are divided into six categories : 1) content on Buddhist doctrines which is appear in Tipitaka namely Vinayapitaka Suttantapitaka and Abhidhammapitaka Samantapasadika Visuddhimagga Abhidhammatthasangaha 2) Vessantara Jataka content 3) Seven Abhidhammapitikas example : Samgani Vibhang Kathavatthu Puggalapanyatti Samantamahapatthan 4) Pali grammar example : Kaccayana grammar 5) content on various virtues example : the virtues of making merit, giving arm-food, protecting five precepts, giving and 6) content on folklore example : Kankark Champasiton Tao Sowat Buahom Buahong. The Buddhist scriptures used for inscription contain Khmer script, Isan text. The language used will be purely Pali, Pali language, Thai including all Isan dialects. From the study, it is found that The Buddhist Bai Lan scriptures in Nakhonratchasima Buriram are written by Khmer script, but in Khonkean and Ubonratchathani by Isan text. The value of the Buddhist scriptures of the temples in the four provinces of the Northeast has three values: 1) cultural and traditional, 2) belief, and 3) education.

Keywords: Category, Bai Lan Scripture, Buddhism, Temples in Four Provinces, The Northeast

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงความเป็นมาของการเกิดขึ้นแห่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นได้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ได้สั่งสอนพุทธบริษัทด้วยพระธรรมเทศนาต่าง ๆ พระสงฆ์สาวกช่วยกันจดจำคำสอนของพระพุทธองค์เอาไว้ เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์สาวกได้ทำสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัยไว้เป็นหมวดหมู่

การสังคายนาครั้งที่ 1 - 4 ยังไม่มีการบันทึกคำสอนเอาไว้ มีเพียงการทรงจำไว้จากพระสงฆ์สาวก บรรลุถึงประมาณ พ.ศ. 433 ในรัชสมัยของพระเจ้าวิภูฏคามณีกัย เกิดมีระบบการสืบทอดพระไตรปิฎกแบบลายลักษณ์อักษรขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยเหตุผลว่า ถ้าจะใช้วิธีการท่องจำพระพุทธรวจนะต่อไป ก็อาจจะมีข้อผิดพลาดได้ง่าย เพราะปัญญาในการท่องจำของกุลบุตรเริ่มเสื่อมถอยลง จึงตกลงจารึกพระพุทธรวจนะลงในใบลาน (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558) จะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่การทำสังคายนาครั้งที่ 5 ที่ลังกาทวีปเป็นต้นมา ตามตำนานของพระพุทธศาสนาระบุว่า การทำสังคายนาครั้งที่ 5 นี้ ได้ปรากฏว่า คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลาน เรียกว่าหนังสือใบลานหรือคัมภีร์ใบลาน การทำสังคายนาในครั้งนี้ ทำขึ้นที่มหาวิหารเมืองอนูราชปุระ ประเทศลังกา มีพระพุทธที่ตตเถระและพระติสสเถระเป็นประธาน ทำอยู่ 1 ปี จึงเสร็จเรียบร้อย กล่าวได้ว่า การสำรวจเอกสารโบราณในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นยังทรงผนวชอยู่ ได้ทรงพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ขณะที่จารึกอยู่ถึงเมืองสุโขทัยในพุทธศักราช 2776 และต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของเอกสารโบราณจึงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมเอกสารโบราณประเภทจารึกที่พบตามภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งพระราชอาณาจักร และพระองค์ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้ก่อตั้งหอสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร โดยรวมกิจการพระมณเฑียรธรรม พระพุทธศาสนสังคหะ และหอสมุดพระวชิรญาณเข้าด้วยกัน เพื่อพระราชทานให้ประชาชนชาวไทยได้มีแหล่งเรียนรู้ โดยได้รวบรวมคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยมาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร รวมทั้งตู้ไทยโบราณ (ตู้ลายทอง) ที่ใช้เก็บคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยอีกด้วย (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2552)

กล่าวได้ว่า คัมภีร์ใบลานเป็นหนังสือโบราณประเภทหนึ่งที่จารลายลักษณ์อักษรลงบนใบของต้นลานจึงเป็นวัสดุธรรมชาติอย่างหนึ่งที่นิยมนำมาใช้ในการจารหนังสือ ทั้งนี้ เพราะใบลานสามารถนำมาจารหนังสือได้รวดเร็ว งดงาม เบา และบาง นำเคลื่อนที่ไปได้สะดวก คล่องตัว อีกทั้งยังแข็งแรงทนทานกว่าหนังสือที่ทำด้วยวัสดุอย่างอื่น ก่อนที่จะนำใบลานมาทำเป็นคัมภีร์ใบลานนั้น ต้องผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอนในการเตรียมใบลาน เริ่มตั้งแต่การทำใบลาน การจารใบลาน การผูกเข้ามัดคัมภีร์ใบลาน เป็นต้น คัมภีร์ใบลานนี้ นิยมบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2552) เกี่ยวกับความเป็นมาของการบันทึกเรื่องราวในคัมภีร์ใบลาน เมื่อกล่าวถึงความสำคัญของคัมภีร์ใบลานที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชนแล้ว จะเห็นได้ว่า คัมภีร์ใบลานเป็นเอกสารโบราณที่บรรพชนคนไทยนำมาบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตเรียกกันทั่วไปว่า “หนังสือใบลาน” หรือ “คัมภีร์ใบลาน” ที่เรียกว่าคัมภีร์ใบลานเพราะเนื้อเรื่องที่จดจารลงบนใบลานส่วนใหญ่เป็น พระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาด้วยเหตุที่พระธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญ อันสูงสุดของพระพุทธศาสนาเมื่อจดจารลงบนใบลาน ก็ทำให้คัมภีร์ใบลาน มีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ไปด้วย ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนคน

ไทยจึงถือกัน เป็นธรรมเนียมว่าคัมภีร์ไบเบิลเป็นสิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญ เก็บรักษาอย่างดีในที่อันควรดูเดียวกับพระพุทธรูป (กองแก้ว วีระประจักษ์, 2545)

ภาคอีสานเป็นภาคหนึ่งในประเทศไทย แบ่งเป็น 2 ส่วนคืออีสานตอนบน หรือเรียกว่า อีสานเหนือ กับอีสานตอนล่าง ที่เรียกว่า อีสานใต้ คำว่า “อีสาน” คือ ชื่อที่คนในประเทศไทย ใช้เรียกภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ คำนี้ยังถูกใช้ในความหมายถึง คนในภาค และ หากกล่าวแบบเฉพาะเจาะจง หมายถึง ผู้คนที่ เป็นกลุ่มหลักในภาคอีสาน คำว่า “อีสาน” มาจาก ภาษาบาลี – สันสกฤต เป็นคำที่ใช้ในความหมาย ที่แยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างผู้คนจาก ภาคเหนือ ภาคกลางหรือ ภาคใต้ของประเทศไทย ในขณะที่ภาคอื่น ๆ มักถูกระบุโดยศูนย์กลางทาง การเมืองและวัฒนธรรมในลักษณะที่ทำให้กรุงเทพฯ มีค่าเท่ากับ ภาคกลาง เชียงใหม่มีค่า เท่ากับภาคเหนือ และนครศรีธรรมราชที่มี คนได้ใช้ภาษาแบบคนใต้สำหรับภาคใต้ แต่สำหรับ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แนวความคิดโดยทั่วไปก็ยังคงเป็นอีสาน คนในภาคอีสานบางครั้งเรียก ตนเองว่า คนพื้นเมืองหรือลาว อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีมานี้ คำว่า “อีสาน” ซึ่งถูกใช้โดยผู้คนจากภาคอื่น ๆ ในการกล่าวถึงคนจาก ภาคอีสาน ได้รับการใช้โดยคนในภาคอีสาน เพิ่มขึ้นในการบ่งชี้ความ เป็นชาติพันธุ์ของกลุ่มตนเอง ผู้คนจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มที่จะ กล่าวถึงตนเองว่าเป็นคนอีสานหรือผู้อีสาน ใช้ภาษาอีสานและอาศัยอยู่ ในภาคอีสาน การใช้คำว่า “อีสาน” เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยคนใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สะท้อนให้เห็นถึง จิตสำนึกที่เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ภาค/ชาติพันธุ์ (คาส์ เอฟ ชาร์ลส์, 2556)

คัมภีร์ไบเบิลถือว่าเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่ชาวอีสานสรรค์สร้างขึ้น มาเพื่อใช้ในสังคมที่มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลาอันยาวนานจากบรรพชนรุ่น หนึ่งสู่อนุชนรุ่นหลัง สืบ ๆ กันมา (สมชาย นิลอาธิ, 2544) คัมภีร์ไบเบิลทางภาคอีสานนิยมจารด้วยอักษรขอมและ อักษรธรรม อักษรขอมเป็นอักษรโบราณของไทยแบบหนึ่งที่ปรากฏใช้ในเอกสารโบราณ ทุกประเภท ทั้งจารึก หนังสือสมุดไทย และคัมภีร์ไบเบิล โดยเฉพาะคัมภีร์ ไบเบิลที่พบ ในภาคกลางของประเทศส่วนที่บันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา มักจารข้อความด้วยอักษร ขอมเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากคนไทยโบราณมีความเชื่อถือสืบทอดกันมาว่า อักษรขอมเป็นอักษร ที่ ศักดิ์สิทธิ์ นอกจากจะใช้บันทึกข้อความในพระไตรปิฎกแล้ว ยังใช้จารหรือเขียนเป็นบท มন্ত্রคาถาและยันต์ต่าง ๆ ทั้งในตำราเวชศาสตร์ โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ อันเป็นความเชื่อ ที่มีมาแต่โบราณและยังใช้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2552) อักษรขอม เป็นรูปอักษรชนิดหนึ่ง พัฒนามาจากรูปอักษรปัลลวะ ซึ่งเป็นรูปอักษรที่ใช้อยู่ในประเทศอินเดีย ตอนใต้ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 หลักฐานที่ปรากฏและพบในประเทศไทยมีทั้งจารึก บนแผ่นศิลาและแผ่นอิฐ ซึ่งบันทึกด้วยอักษรปัลลวะ เช่น จารึกเมืองศรีเทพ พบที่จังหวัด เพชรบูรณ์ จารึก เย ธมมา พบที่จังหวัดนครปฐม เป็นต้น ครั้นเวลาต่อมาอักษรดังกล่าว ได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามอิทธิพลของกลุ่มชนพื้นเมืองในภูมิภาคอันเป็นที่ตั้งของ ประเทศไทยในปัจจุบันนี้คือ อักษรมอญ อักษรขอม เป็นต้น จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 18

ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เมื่ออาณาจักรสุโขทัยของคนไทยตั้งตัวเป็นอิสระขึ้น และได้ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้แล้ว อย่างไรก็ตาม อักษรขอม ซึ่งเป็นอักษรที่คนไทยสมัยนั้นรู้จักและใช้อยู่อย่างคุ้นเคยมานานก็ไม่ได้เลิกใช้ ยังคงนำมาใช้เขียนได้ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ทั้งนี้เพราะอักษรไทยใช้เขียนภาษาบาลีไม่ได้ ดังนั้น อักษรขอมจึงยังคงได้รับความนิยมบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และยอมรับเป็นรูปอักษรของไทยอีกแบบหนึ่งมาจนถึงปัจจุบัน (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2552) ส่วนอักษรธรรม พัฒนาการมาจากอักษรมอญ และล้านนาไทย ใช้เขียนพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นิยมใช้ตั้งแต่พ.ศ. 1900 เป็นต้นมา สมัยเมื่อ 50 ปี ถอยหลัง ตามวัดต่าง ๆ จะมีหนังสือผูกและใบลานเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา เมื่อเทศกาลบุญพระเวส (พระเวสสันดร) ในเดือน 4 พระสงฆ์สามเณรจะนำใบลานที่จารด้วยตัวธรรมฝึกอ่านให้คล่องแคล่วเพื่อจะเทศน์ให้ถูกต้องได้บรรณสาธิต พระสงฆ์สามเณรสมัยก่อน รวมทั้งชาวบ้านที่เป็นผู้ชายส่วนใหญ่จะอ่านได้ทุกคน (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ดร., 2559) ผู้วิจัยเห็นว่า ตามวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน มีคัมภีร์ใบลานเก็บไว้เป็นจำนวนมาก แต่ว่า คัมภีร์ใบลานเหล่านั้น ยังไม่มีการสำรวจ จัดหมวดหมู่อย่างทั่วถึง จึงได้ลงพื้นที่สำรวจคัมภีร์ใบลานตามวัดต่าง ๆ ในเขตภาคอีสาน เพื่อจะสืบค้นดูว่า แต่ละวัดที่คัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างมี คัมภีร์ใบลานอะไรบ้าง จารหรือเขียนด้วยภาษาและอักษรอะไร เพื่อนำมาจัดหมวดหมู่รายชื่อ คัมภีร์ ใบลานตามประเภทของเนื้อหาและภาษา รวมถึงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของ คัมภีร์ใบลานกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสานด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของเอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาวอีสาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจและนำเสนอข้อมูลการวิจัยเป็นเชิงเอกสาร (Survey and Documentary Research) มีลำดับขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1. ลงพื้นที่สำรวจ เก็บข้อมูลคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 4 จังหวัดคือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดอุบลราชธานี โดยคณะผู้สำรวจต้องติดต่อประสานงานกับเจ้าของสถานที่หรือผู้ดูแลรักษา คัมภีร์ใบลานก่อน เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดและเพื่อประสานความร่วมมือในด้านต่าง ๆ
2. รวบรวมข้อมูลและจัดหมวดหมู่คัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนา จากวัดในกลุ่มเป้าหมายและตรวจดูจำนวนคัมภีร์ใบลานที่ต้องสำรวจ
3. ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาวอีสาน โดยวิเคราะห์ในประเด็น ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านความเชื่อ และด้านการศึกษา

4. จัดทำรายงานและนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยการจัดหมวดหมู่คำภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดใน 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนี้

1. ในด้านการศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคำภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า

จากการศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคำภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 4 จังหวัดประกอบด้วย นครราชสีมา บุรีรัมย์ ขอนแก่น และอุบลราชธานี จำนวน 11 วัดพบว่า

1. ในจังหวัดนครราชสีมา พบรายชื่อคำภีร์ใบลาน ที่วัดเดิม อำเภอพิมาย และวัดวังวารีวน อำเภอปักธงชัย พบว่า คำภีร์ใบลานที่พบมาก จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระอิทธิธรรม 7 คำภีร์ เรื่องเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ รวมถึงอาถรรพ์ต่าง ๆ ใบลานเหล่านี้ ส่วนมากจะแต่งเป็นภาษาบาลีผสมกับภาษาไทย โดยใช้อักษรขอมเป็นหลักที่เป็นภาษาบาลีล้วน ก็จะเป็นผูกคาถาพัน ทั้ง 2 ผูก พระสูตรบางสูตร ที่มีการจารเอาไว้

2. ในจังหวัดบุรีรัมย์ จากการสำรวจรายชื่อคำภีร์ใบลานในอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่วัด มณีจันทร์ วัดบวร และวัดบรมคงคา พบว่า คำภีร์ใบลานที่พบมาก จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระอิทธิธรรม 7 คำภีร์ เรื่องเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ อาถรรพ์ที่เทศน์ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ และคำภีร์ประเภทบาลีไวยากรณ์ ที่สำคัญคือคำภีร์มูลกัจจายน์ ใบลานเหล่านี้ ส่วนมากจะแต่งเป็นภาษาบาลีผสมกับภาษาไทยอีสาน และภาษาไทย โดยใช้อักษรธรรมอีสานเป็นหลัก และมีอักษรขอม

3. ในจังหวัดขอนแก่น จากการสำรวจรายชื่อคำภีร์ใบลานในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น วัดธาตุพระอารามหลวง วัดสุนทรโรวาส บ้านหนองงูเหลือม และวัดโพธิ์ศรี พบว่า คำภีร์ใบลานจารด้วยอักษรธรรมอีสานเป็นส่วนใหญ่ มีอักษรไทยน้อย และอักษรขอมบ้างเป็นส่วนน้อย เนื้อหาที่บันทึกในใบลาน เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แยกออกเป็นหมวดบาลีไวยากรณ์ อักษรวิธี มูลกัจจายน์ หมวดพระไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอิทธิธรรม 7 คำภีร์ หมวดพระธรรมเทศนาเรื่องราวอาถรรพ์ต่าง ๆ เรื่องพระเวสสันดรชาดก หมวดนิทานพื้นบ้าน เรื่องราวชาดก และหมวดเบ็ดเตล็ด เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ เขียนด้วยภาษาบาลีล้วน ๆ ก็มี เป็นภาษาบาลีและไทยอีสานก็มี เป็นภาษาไทยอีสานล้วนก็มี

4. ในจังหวัดอุบลราชธานี จากการสำรวจรายชื่อคำภีร์ใบลานในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี วัดมณีวนาราม วัดหนองช้างทอง และวัดทุ่งขุใหญ่ พบว่าคำภีร์ใบลานจารด้วยอักษรธรรมอีสานเป็นส่วนใหญ่ พบที่จารด้วยอักษรขอมเป็นส่วนน้อย เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับ

เรื่องเวสสันดรชาดก เขียนด้วยภาษาบาลีและไทยอีสาน นอกจากนี้ก็มีเรื่องเทศน์อานิสงส์ต่าง ๆ นิทานพื้นบ้านอีสาน

จากการศึกษารวบรวมเอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 11 วัด สามารถจัดหมวดหมู่เนื้อหาได้ ดังนี้

1. เนื้อหาเกี่ยวกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ทั้งพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก โดยผู้จารได้นำเรื่องราวบางช่วงบางตอนจากพระไตรปิฎกมาจารเอาไว้ ในรูปของอักษรขอม อักษรธรรม ใช้ภาษาบาลีล้วนและภาษาบาลีผสมกับภาษาไทย เช่น 1) พระวินัยปิฎก เช่น สมันตปาสาทิกา ศัพทปาจิตติย โศกใหญ่ (วัดธาตุ ขอนแก่น) ปาราชิกกัณฑ์โศกใหญ่ (วัดธาตุ ขอนแก่น) ศัพทปาติโมกข์โศกใหญ่ บาลิมหารวรรคโศกใหญ่ (วัดธาตุ ขอนแก่น) บาลิจุลวรรคชั้นต้น โศกใหญ่ (วัดธาตุ ขอนแก่น) ศัพทกัณฑ์วิตรณ โศกใหญ่ (วัดธาตุ ขอนแก่น) 2) พระสุตตันตปิฎก เช่น บาลิอัฐธกนิบาต อังคุตตรนิกาย (วัดธาตุ ขอนแก่น) พระธรรมบท (วัดธาตุ ขอนแก่น) ธัมมปทัฏฐกถา (วัดธาตุ ขอนแก่น) บาลิวิสุทธิมรรค (วัดธาตุ ขอนแก่น) มงคลทีปนี (วัดธาตุ ขอนแก่น) มหาสมัยสูตร (วัดเดิม นครราชสีมา) อาทิตยปริยายสูตร (วัดเดิม นครราชสีมา) อสีติมหาสาวก (วัดเดิม นครราชสีมา) อภิธัมมัตถสังคหะ (วัดเดิม นครราชสีมา) 3) พระอภิธรรมปิฎก เช่น พระยมก (วัดเดิม นครราชสีมา) ธาตุกถากัณฑ์จิตตสังคหะ (วัดเดิม นครราชสีมา) สังคณีปกรณ์ (วัดเดิม นครราชสีมา) กถาวัตถุ (วัดเดิม นครราชสีมา) มหาปัฏฐาน (วัดเดิม นครราชสีมา)

2. เนื้อหาเกี่ยวกับเวสสันดรชาดก เช่น นครกัณฑ์ โศก 14 (วัดโพธิ์ศรี ขอนแก่น) ลำพระเวสโศกใหญ่ (วัดธาตุ ขอนแก่น) คาถาพันโศกที่ 1 - 2 (วัดเดิม นครราชสีมา) จุลพลโศก 6 (วัดเดิม นครราชสีมา)

3. เนื้อหาเกี่ยวกับพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ เช่น อภิธรรม 7 คัมภีร์ (วัดธาตุ ขอนแก่น) อรรถกถาวัตถุ (วัดธาตุ ขอนแก่น) ปุคคลบัญญัติ (วัดเดิม นครราชสีมา) พระมหาปัฏฐาน โศก 5 (วัดเดิม นครราชสีมา)

4. เนื้อหาเกี่ยวกับบาลีไวยากรณ์ เช่น ศัพทกิตก์ โศกใหญ่ (วัดธาตุ ขอนแก่น) ศัพทนามโศก 4 โศกใหญ่ (วัดโพธิ์ศรี ขอนแก่น) มูลกัจจายน์ นาม อาขยาต กิตก์ สมาส ตัทธิธ (วัดธาตุ ขอนแก่น)

5. เนื้อหาเกี่ยวกับอานิสงส์ต่าง ๆ เช่น รวมอานิสงส์งานบุญ (วัดเดิม นครราชสีมา) อานิสงส์พระไตรปิฎก (วัดเดิม นครราชสีมา) อานิสงส์ตักบาตรเทโว (วัดเดิม นครราชสีมา) อานิสงส์รักษาศีล 5 อานิสงส์สรรพทาน (วัดเดิม นครราชสีมา)

6. เนื้อหาเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน เช่น คันคาก (วัดบวร บุรีรัมย์) จำปาสีตัน (วัดบรมคณา บุรีรัมย์) ท้าวโสวัด (วัดบวร บุรีรัมย์) บัวหมบัวทอง (วัดบวร บุรีรัมย์)

2. ด้านการวิเคราะห์คุณค่าของเอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาวอีสาน

จากการวิเคราะห์คุณค่าของเอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาวอีสานพบว่า มีคุณค่า 3 ด้าน ดังนี้

1. คุณค่าด้านวัฒนธรรมประเพณี

เอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในภาคอีสาน สะท้อนให้เห็น วัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสานหลายอย่าง เช่น ประเพณีการทำบุญ โดยเฉพาะการทำบุญอุทิศให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว ถือเป็นประเพณีของชาวอีสาน ที่ต้องทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว พระสงฆ์จึงมักนำอานิสงส์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำบุญมาเทศน์ให้ชาวบ้านฟัง เรื่องราวอานิสงส์การทำบุญต่าง ๆ จึงถูกจารบันทึกเอาไว้เป็นจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ที่ผูกพัน ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น นอกจากนี้ก็มีประเพณีการฟังธรรม โดยเฉพาะเรื่องพระเวสสันดร ซึ่งชาวอีสานถือว่าเป็นบุญประจำปี เป็นบุญใหญ่ ในทุก ๆ พื้นที่ของภาคอีสานจึงมักนิยมฟังเทศน์เวสสันดรชาดก ซึ่งวรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดกนี้ มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเชื่อที่ว่า ถ้าใครได้ฟังเวสสันดรชาดกจบครบ 13 กัณฑ์ ในวันเดียว หากปรารถนาอะไรก็จะได้สมปรารถนา ชาวอีสานจึงให้ความสำคัญการฟังเทศน์มหาชาติเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นประเพณีสำคัญของชาวอีสานมาจนถึงปัจจุบัน

2. คุณค่าด้านความเชื่อ

ความเชื่อที่ว่านี่คือความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในภาคอีสาน มีเรื่องราวต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นกฎแห่งกรรม ทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว สะท้อนอยู่ในรูปวรรณกรรมท้องถิ่น เทศน์อานิสงส์ต่าง ๆ รวมถึงหลักคำสอนที่ได้จารเอาไว้ในสมัยนั้น ๆ ทุกเรื่องล้วนมีเนื้อหาสอนใจให้คนใฝ่ดี หนีชั่ว ชาวอีสานได้มีโอกาสฟังเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ ผ่านพระสงฆ์ จึงได้ซึมซับเอาหลักคุณธรรม จริยธรรมไว้ในจิตใจ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของตนเอง และใช้แนะนำสั่งสอนบุตรหลาน

3. คุณค่าด้านการศึกษา

จากการสำรวจเอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนา พบว่าเนื้อหาหมวดหนึ่ง ได้บันทึกเรื่องไวยากรณ์เอาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตจังหวัดขอนแก่น มีการศึกษาภาษาบาลีมูลกัจจายน์อย่างเฟื่องฟู มีสำนักเรียนใหญ่ ๆ มากมายหลายสำนักที่เปิดสอน หลักสูตรที่ใช้เรียน จะเป็นบาลีมูลกัจจายน์ หรือคัมภีร์ไวยากรณ์สายกัจจายน์นั่นเอง รวมถึงจังหวัดบุรีรัมย์ อุบลราชธานี นครราชสีมา มีเปิดสอนบาลีมูลกัจจายน์ พระภิกษุสามเณรที่บวชเรียนสมัยก่อน ต้องเรียนมูลกัจจายน์ ส่วนใหญ่จะใช้อักษรขอมจารึกเอาไว้ผู้เรียนจึงต้องหัดอ่าน หัดเขียนอักษรขอมให้ชำนาญ ท่องสูตรกัจจายน์ และเรียนจากครูบาอาจารย์ สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการบวชเรียนของคนในสมัยนั้นเป็นอย่างดี

อภิปรายผล

งานวิจัยนี้ศึกษาประเด็นเรื่องการจัดหมวดหมู่คัมภีร์ไบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดใน 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรอบแนวคิดในการศึกษาคือ เพื่อศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์ไบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเพื่อวิเคราะห์คุณค่าของเอกสารคัมภีร์ไบลานทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาวอีสาน ประเด็นการอภิปรายผลในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยตั้งไว้ 3 ประเด็นคือ 1) ประเด็นด้านเนื้อหา โดยในส่วนของเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลานนั้น จะเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาในเรื่องต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระสุธีธรรมานุวัตร และคณะ เรื่อง การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรม วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ ที่กล่าวไว้ว่า พระอาจารย์ผู้รจนานำความรู้จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกามาอธิบายได้เป็นอย่างดี โดยองค์ความรู้ที่ปรากฏ เป็นความรู้ที่สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ ด้านพุทธประวัติและการทำสังคายนาในพระพุทธศาสนา ด้านหลักธรรมคำสอน เช่น ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ 4 ด้านพระอภิธรรม เช่น จุติจิต วิถิจิต ปฏฐาน ด้านหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น กุศล อกุศล กรรม วิบาก โลภีฉน องค์กรความรู้ด้านสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาตามพุทธประวัติ องค์ความรู้ด้านคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านการบรรพชา-อุปสมบท และองค์ด้านการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้ารวมถึงเหล่าพระสาวก การเจริญสมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นต้น (พระสุธีธรรมานุวัตร และคณะ, 2552) 2) ประเด็นด้านภาษาและอักษรที่ใช้ คัมภีร์ไบลานของวัดใน 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาษาที่ใช้จะเป็นภาษาบาลี ภาษาบาลีปนไทย ภาษาถิ่น ส่วนอักษรที่ใช้ใช้อักษรธรรมอีสานและอักษรขอม เนื่องจากอักษรทั้ง 2 ชนิดนี้ เป็นที่นิยมใช้ในภาคอีสานเพื่อบันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เพราะมีความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ การใช้อักษรเหล่านี้ในการบันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นการแสดงความศรัทธาเลื่อมใสของชาวพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สอดคล้องกับงานวิจัยของวิชัย กุลชาบาล เรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ไบลานในจังหวัดชลบุรี งานวิจัยดังกล่าวระบุว่า ภาษาที่ใช้จารเป็นภาษาบาลีสันสกฤต หรือภาษาไทย แสดงให้เห็นความสำคัญของภาษาบาลีว่าเป็นภาษาของพระพุทธศาสนา ใช้บันทึกคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในส่วนของอักษรที่นิยมใช้ในการบันทึกไบลาน จะเป็นอักษรธรรมอีสานและอักษรขอม เนื่องจากอักษรทั้ง 2 นี้ มีความสัมพันธ์กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งในแง่ของความศักดิ์สิทธิ์และความนิยมในการใช้เพื่อบันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา (วิชัย กุลชาบาล, 2543) สอดคล้องกับงานวิจัยของนิรันดร์ เลิศวีรพล และสุรศักดิ์ ตั้งสกุล เรื่องการรู้จำอักขระอักษรธรรมอีสานโดยใช้ตัวแบบฮิดเดนมาร์คอฟ ที่กล่าวไว้ว่า สาเหตุที่ได้ชื่อว่าอักษรธรรมนั้น ก็เพราะว่าตัวอักษรธรรมนี้ใช้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก พระธรรมคัมภีร์ต่าง ๆ เป็นต้น เพราะถือว่า

เป็นอักษรชั้นสูงและมีความศักดิ์สิทธิ์ (นิรันดร เลิศวิมล และ สุศักดิ์ ตั้งสกุล, 2549) และสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของ พระพรศักดิ์ ฐิตเมโธ (ปรีชา) เรื่องการศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย ที่กล่าวไว้ว่า อักษรขอมเป็น อักษรที่คนไทยได้นำมาจากรูปอักษรปัลลวะ โดยนำมาประยุกต์ใช้และมีการประดิษฐ์อักษรขึ้นมาใหม่ เริ่มใช้อักษรขอมมาตั้งแต่ก่อตั้งอาณาจักรไทยขึ้นมา เพื่อนำมาใช้เป็นของชนชาติตนเอง มีการพัฒนารูปแบบอักษรมาตามยุคตามสมัย โดยได้ใช้อักษรขอมและอักษรไทยควบคู่กันไปทั้งสองแบบ อักษรขอมมีการแยกอักษรขอมบาลีและอักษรขอมไทย ดังนั้นภาษาที่เราใช้จะมีอยู่สองภาษา คือภาษาขอมและภาษาไทย จนกระทั่งถึงในปัจจุบัน อักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศนั้นเป็นการใช้ในพิธีการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นบทสวดมนต์ต่าง ๆ ที่เป็นภาษาขอมบาลี บทเทศนาที่เขียนไว้บนใบลาน เป็นทั้งภาษาขอมบาลีและภาษาขอมไทยเพราะมีความเชื่อว่าอักษรขอมเป็นอักษรที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นของสูงซึ่งมีไว้สำหรับพุทธศาสนาเท่านั้น ดังนั้นอักษรขอมกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงแยกกันไม่ออกมาตั้งแต่โบราณกาล (พระพรศักดิ์ ฐิตเมโธ (ปรีชา), 2562) 3) ประเด็นด้านคุณค่า คุณค่าของคัมภีร์ใบลานที่มีต่อสังคมจะเห็นได้จากการที่ประเทศไทย นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ วิธีการดำเนินชีวิตของคนไทย ผูกพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับพระพุทธศาสนา ความศรัทธาเลื่อมใสดังกล่าวนำไปสู่การบันทึกเรื่องราวไว้ในรูปของคัมภีร์ใบลานเพื่อไว้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ถ่ายทอด นอกจากนี้คัมภีร์ใบลานยังแสดงให้เห็นวัฒนธรรมประเพณีของคนในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระชยานันทมณี ผศ.ดร.และคณะ เรื่องการศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษคัมภีร์ใบลาน : เมืองน่าน ว่า อดีต พระธรรมคัมภีร์ใบลาน เป็นเอกสารที่ใช้จัดการคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของหนังสือใบลานมีมาพร้อม ๆ กับการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา คนไทยสมัยโบราณจึงมักเรียกหนังสือโบราณนี้ว่า “คัมภีร์ใบลาน” คติการสร้างคัมภีร์ใบลานไว้ในพระศาสนา ชาวพุทธเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์นับประมาณมิได้ จึงมีธรรมเนียมการสร้างคัมภีร์ใบลานถวายไว้มากมาย เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ก็ใช้เทศนาในพิธีต่าง ๆ เป็นวัณธรรมและประเพณีแบบพุทธตลอดปี คัมภีร์ใบลาน จึงไม่ได้มีคุณค่าทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าที่สะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของสังคมอีกด้วย (พระชยานันทมณี, ผศ.ดร.และคณะ, 2559)

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ศึกษาประเด็นเรื่องการจัดหมวดหมู่คัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดใน 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และวิเคราะห์คุณค่าของเอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาวอีสาน องค์ความรู้ที่ได้จากการ

วิจัยนี้ ประกอบด้วย 1) องค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา เนื้อหาในใบลานจะนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาฉบับที่รวบรวมไว้ เป็นลักษณะการคัดเลือกศึกษา เนื้อหาครอบคลุมในพระไตรปิฎกคือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก รวมถึงหลักคำสอนสำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนา 2) องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ในคัมภีร์ใบลานบันทึกเรื่องราวขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคมเอาไว้ ทั้งในรูปแบบของเทศน์อาานิสงส์ต่าง ๆ เรื่องราวที่ปรากฏในเทศน์อาานิสงส์สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในสังคมที่มีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักชัยในการดำเนินชีวิต รวมถึงวรรณกรรมพื้นบ้านที่แต่งขึ้น ก็สะท้อนภูมิปัญญา สะท้อนหลักความเชื่อ โดยเฉพาะในเรื่องกฎแห่งกรรม สะท้อนให้เห็นว่าทั้งสังคมและวรรณต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกัน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ศึกษาประเด็นเรื่องการจัดหมวดหมู่คัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดใน 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเพื่อวิเคราะห์คุณค่าของเอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาวอีสานจากการศึกษาพบว่า หมวดหมู่เนื้อหาของเอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดใน 4 จังหวัดของภาคอีสานประกอบด้วยหมวดหมู่เนื้อหาด้านคำสอนในพระพุทธศาสนา เรื่องเวสสันดรชาดก เรื่องพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ เรื่องบาลีไวยากรณ์ เรื่องอาานิสงส์ต่าง ๆ รวมถึงเรื่องนิทานพื้นบ้าน โดยภาษาที่ใช้ในการจารคือ ภาษาบาลีสถวน ภาษาบาลีปนไทย ภาษาถิ่นอีสาน ตัวอักษรที่ใช้คืออักษรขอม และอักษรธรรมอีสาน คุณค่าที่ได้จากการสำรวจเอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดใน 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือคุณค่าด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านความเชื่อและด้านการศึกษา ข้อเสนอแนะในการวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย จะเห็นได้ว่า คัมภีร์ใบลาน เป็นมรดกทางสังคมที่สำคัญ ควรได้รับการอนุรักษ์ ดูแล ส่งเสริมถ่ายทอดเพื่อให้คงอยู่กับสังคมไปตลอดกาล โดยจะต้องประสานความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ชุมชน อันได้แก่ บ้าน วัดต้องช่วยกันอนุรักษ์ ถ่ายทอด สืบต่อ โดยจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ เป็นแหล่งการเรียนรู้ให้คนในสังคมได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ มีปราชญ์ชาวบ้านทั้งพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปที่มีความรู้เรื่องคัมภีร์ใบลานทั้งในแง่ภาษาอักษรและเนื้อหาคอยให้คำแนะนำ องค์กรหน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาสนับสนุนด้านงบประมาณด้านบุคลากร อาคารสถานที่ 2) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป งานวิจัยนี้เป็นการศึกษารวบรวม จัดหมวดหมู่และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์ใบลานของวัด ใน 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการศึกษาในภาพรวมอย่างกว้าง ๆ ยังมีประเด็นที่จะสามารถศึกษาวิจัยเพิ่มเติมได้อีก เช่น 2.1) ศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวอีสาน ผ่านบันทึกใบลาน 2.2) อิทธิพลของคัมภีร์ใบลานที่มีวิถีชีวิต คติความเชื่อของชาว

อีสาน 2.3) ศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานของวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เอกสารอ้างอิง

- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2545). สารนิเทศจากคัมภีร์ใบลานสมัยอยุธยา. กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2558). พระไตรปิฎกศึกษา ฉบับปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คายส์ เอฟ ชาร์ลส์. (2556). อีสานนิยม: ท้องถิ่นนิยมในสยามประเทศ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- นิรันดร์ เลิศวิมล และ สุรศักดิ์ ตั้งสกุล. (2549). การรู้จำอักขระอักษรธรรมอีสานโดยใช้ตัวแบบฮิตเดนมาร์คอฟ. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระชยานันท์, ผศ.ดร.และคณะ. (2559). การศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน : เมืองน่าน. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรศักดิ์ จิตเมธ (ปรีชา). (2562). การศึกษาอักษรขอมที่ใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย. ใน วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ดร. (2559). แบบเรียนอักษรธรรมอีสานและไทยน้อย. ขอนแก่น: ศูนย์ภาษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอาเซียน.
- พระสุธีธรรมานุวัตร และคณะ. (2552). การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรม วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิชัย กุลชาบาล. (2543). การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ใบลานในจังหวัดชลบุรี. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สมชาย นิลอาธิ. (18 มีนาคม 2544). โลกทัศน์จากคัมภีร์ใบลาน: คติชนและวิถีชีวิต. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง “การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้จากคัมภีร์ใบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย.”, หน้า 91 - 107.
- สำนักหอสมุดแห่งชาติ. (2552). คู่มือสำรวจ จัดทำ รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.